

Наші ювіляри

Любомир Винар

ОЛЕКСАНДЕР ДОМБРОВСЬКИЙ

(3 нагоди сорокліття наукової праці)

Олександр Домбровський

Коли в 1963 і 1964 роках назрівали пляни організації Українського Історичного Товариства й видання «Українського Історика», — Др. Олександр Домбровський належав у тому часі до вузького круга ініціаторів тих починів. Він є членом-основником УІТ, а від 1964 року став членом Редакційної Колегії «Українського Історика», в якій відповідає за відділ стародавньої історії. Цього року відзначаємо ювілей 40-ліття наукової праці нашого видатного історика й одного з піонерів УІТ. Нашою скромною статтею бажаємо відзначити життєвий шлях і наукову діяльність Достойного Ювілянта з надією, що в майбутньому появиться обширніша праця про його наукову творчість.

Життєвий шлях і діяльність.

Олександр Володимир Домбровський, син Михайла й Софії з Угринів, народився 8 вересня 1914 року у Львові. Вже в своєму юнацькому віці Олександр виявив зацікавлення до історії й клясичних мов. Можливо, що на зацікавлення молодого Олександра мали вплив історики Ом. Терлецький і Ст. Томашівський — його гімназійні професори. В 1934 році він здав гімназійну матуру в Академіч-

ній гімназії у Львові й того ж самого року записався на гуманістичний факультет Львівського університету. В роках 1932—1933 появилися у гімназійних Звідомленнях його перші літературні нариси мемуарного характеру. Головним предметом своїх студій Ювілят вибрав історію, а побічним германістику. Під час університетських студій Олександр Домбровський кристалізував свій науково-історичний світогляд і розпочав свою історично-дослідну працю. На Львівському університеті він мав нагоду студіювати у визначних польських учених. Олександр Домбровський присвятився студіям над античною історією і у зв'язку з тим слухав викладів проф. Константина Хилінського, керівника катедри античної історії, проф. Ст. Закршевського (історія Польщі), проф. Е. Модельського (історія середньовіччя і допоміжні історичні дисципліни) та інших. Значний вплив мав на молодого історика проф. Хилінський, який ставився прихильно до українських студентів. Проте він був під тим оглядом винятком. Інші польські професори в своїх викладах, як пізніше писав Ювілят, «придержувалися тактики дівіде ет імпера в схемі східно-європейської історії, тобто відділювання західноукраїнської території (так зв. гродуф червєньскіх) від східно-українського материка». На Львівському університеті небуло українських професорів-істориків з уваги на дискримінаційну політику польської влади в відношенні до представників української науки. В таких умовах на тодішньому Львівському університеті, як опісля згадував Ювілят, українські студенти не могли поглибити свого знання з історії України. Проте молоді адепти історичної науки найшли вихід з тієї ситуації. За ініціативою особливо здібного молодого історика Теофіля Коструби в 1936-7 академічному році організовано при Науковому Товаристві ім. Шевченка неофіційний Семінар історії України для українських студентів Львівського університету. Опікуном і одним із головних викладачів Семінара став Проф. Іван Крипякевич, а іншими викладачами були — М. Андрусяк, Ом. Терлецький і Т. Коструба. Секретарем-хронікарем Семінара став Олександр Домбровський, який відповідав за семінарійну книгу «протоколів» і держав зв'язок із українськими професорами. У тому часі Ол. Домбровський дружив із своїм старшим колегою і zarazом учителем Т. Кострубою та молодшим Ом. Прицаком, який також був учасником Семінара. Крім великого впливу Т. Коструби на молодого історика також треба згадати про ролі проф. І. Крипякевича і проф. Я. Пастернака, які мали значний вплив на історичні зацікавлення українських студентів. І взагалі треба підкреслити, що НТШ у тому часі робило все, що було можливе, щоб улаштувати для молодих адептів історичної науки відповідний творчий варстат праці. Ювілят і інші учасники Семінара історії України при НТШ багато скористали з нього й поглибили своє знання з історії України.

Під кінець 1938 року Ол. Домбровський закінчив свої студії, завершуючи їх академічним ступнем магістра філософії. В тому часі наш історик був іменованим старшим асистентом-волонтарієм при кафедрі Хилінського і став докторантом Львівського університету з правом

одержування докторської стипендії від міністерства Освіти. Цю стипендію завдячував він проф. Хилінському, який був тоді віцеміністром Освіти й ставився прихильно до українських студентів (він був поляк родом з Київщини), а зокрема протегував Ол. Домбровського й другого здібного українського історика, Микиту Думку. Хилінський плянував в майбутньому примістити їх обох на Віленському університеті, де на загал не доходили україножерні впливи поляків з Галичини. Проте смерть проф. Хилінського й вибух Другої світової війни перервав та перекреслив усі ці пляни.

З приходом советської окупації Ол. Домбровський став старшим асистентом при новопосталій кафедрі історії України на Львівському університеті ім. Ів. Франка, очоленої Іваном Крип'якевичем. Згодом перейшов до відновленої кафедри античної історії під керівництвом його старшого колеги з Львівського університету, Микити Думки. У тому часі Ювілят на форумі семінара античної історії виголосив цілий ряд викладів про Північне Причорноморе в античній добі, а також про античну історіографію. Крім того Ол. Домбровський брав активну участь у наукових засіданнях працівників кафедри й також на тому форумі він виголосив декілька наукових доповідей з ділянки ранньої історії України. Не улягає сумніву, що наш дослідник в тому часі був талановитим молодим істориком, перед яким розкривалися широкі горизонти наукової праці. В тому часі він співпрацював з Ів. Крип'якевичем, Я. Пастернаком, М. Думкою і іншими видатними українськими дослідниками. Зокрема Ол. Домбровський затіснив вузли дружби з археологом Я. Пастернаком, від якого багато навчився в археологічній ділянці. В тому часі Пастернак обіцяв запросити Ол. Домбровського, як скитолога, до запланованої археологічної експедиції, присвяченої розкопкам пам'яток скито-сарматської доби. Проте німецько-советська війна знову перервала всі пляни наукової діяльності.

Під час німецької окупації Галичини Ол. Домбровський в 1941 і 1942 роках працював у Миському Архіві м. Львова в характері першою рангою бібліотекара Архіву. На початку 1943 року Ювілят виїхав до Праги з наміром докторизуватися на Карловому університеті. Проте головно за намовою В. Щербаківського й Д. Дорошенка змінив свій перший план і докторизувався на Українському Вільному Університеті, діставши запевнення скорого допущення до габілітації й доцентури. Його докторська праця відносилася до Геродотової Скитії у світлі новітніх дослідів, а головними рецензентами були професори В. Щербаківський і Ф. Слюсаренко. У Львові проф. В. Сімович звернувся до Ол. Домбровського з пропозицією написати середньошкільний підручник античної історії з узглядненням історії античного Північного Причорномор'я. Цей проект не був реалізований у наслідок тодішніх політичних обставин: німецька влада не була зацікавлена в виданні українських шкільних підручників.

На УВУ Ол. Домбровський тісно співпрацював з Вадимом Щербаківським та іншими видатними українськими істориками. Після війни Ювілят проживав зі своєю ріднею в Німеччині (Кастель коло

Візбадена), викладаючи в старших класах таборової гімназії історію й латинську мову, а в 1949 році виїхав до США на сталий побут в Нью-Йорку, де проживає під сучасну пору. У зв'язку з верифікацією дипломів Департаментом Освіти в Вашингтоні Ол. Домбровський доповнив студії з ділянки історії Америки, педагогіки, а також навчання чужих мов (Квінс каледж і Сейнт Джон університет у Нью-Йорку) та одержав від стейтового департаменту Освіти право на навчання історії та латинської й німецької мови в американському шкільництві.

Ювілят включився у розбудову українського наукового життя ще до Другої світової війни. Від 1937 року аж до часу вибуху війни він був секретарем Історично-джерело-знавчої Комісії НТШ у Львові. Головою Комісії був Ом. Терлецький, а заступником голови М. Андрусак. В 1937 році вийшла друком перша праця Ювілята (Вступ до першого повного перекладу Геродотової Скитії на українську мову, зладженого Т. Кострубою). Під час свого побуту в Празі наш історик став членом Українського Історично-Філологічного Товариства. На американському ґрунті Др. Ол. Домбровський включається в працю Історично-Філософічної Секції НТШ. Дійсним членом НТШ він став у 1963 році. Рівночасно в 1950-их роках Ол. Домбровський інтензивно працює в Секції Античної Історії УВАН, яку оснував у 1954 році. Головою став відомий учений А. С. Коцвалов, а секретарем Ол. Домбровський. По смерті голови в 1960 році Ювілят очолив Секцію і кермує її справою по сьогоднішній день. Дійсним членом УВАН він став у 1966 році. Секція Античної Історії належить до найбільш діяльних секцій Академії.

У зв'язку з діяльністю в УВАН треба також згадати редакторську працю Ол. Домбровського. Після передчасної смерті історика Д-ра Леоніда Соневицького Ювілят перебрав редакторство ювілейного видання *Українська Вільна Академія Наук, 1945—1965*, присвяченого двадцятиліттю діяльності Академії (Нью-Йорк, 1967). Також за редакцією Ол. Домбровського появився перший випуск *Вісті УВАН* у 1970 році, в якому находимо численні матеріали до історії Академії.

На окремий розгляд заслуговує діяльність Ювілята в Українському Історичному Товаристві. Як зазначено раніше, Др. Ол. Домбровський є членом-основником Товариства й одним із промоторів його розвитку. Рівночасно він є членом Редакційної Колегії «Українського Історика» й членом Управи УІТ. Саме на форумі Товариства авторові цих рядків довелося тісно співпрацювати з нашим достойним Ювілятом. Олександр Домбровський належить до нечисленного гурта ідеалістів, які без огляду на життєві перешкоди, присвятилися розвитку української історичної науки поза Рідними Землями. Цій праці він віддається повністю й жертвенно. У Нью-Йорку він очолює клітину Українського Історичного Товариства, яка гармонійно співпрацює з іншими науковими установами. Якщо ідеться про характер Ювілята, приходиться підкреслити його прямолінійність і безкомпромісовість у засадничих питаннях розвитку української історичної науки. Саме через цю настанову він часами не мав вирозуміння серед

деяких колеґ істориків. Друга цінна риса характеру Ювілята є його доброзичливість і товариськість. Він завжди служить своїми порадами й виконує сумлінно взяті на себе обов'язки. У 1950-их роках він болюче переживав долю українських учених, які вїхали з Європи до США або Канади й були змушені фізично працювати. В тому відношенні характеристичний є уривок з листа Ювілята до проф. Ярослава Пастернака від 7 липня 1952 р., в якому пише: «Ваше повідомлення, що Ви працюєте пакером, я, отверто кажучи, прочитав з пригнобленням і великим обуренням. Хїба серед канадських українців немає уже кращих можливостей для таких людей, як Ви? Я думаю, що напевно є, лише треба би мати трохи доброї волї та позбутися егоїзму... і «професійних батьків народу» (Архів УІТ — Листування Я. Пастернака). Др. Ол. Домбровський завжди був бистрим спостеріґачем українського життя, його недоліків і успіхів. Питання забезпечення нормальної праці українським заслуженим ученим-сеніорам ще до тепер не є позитивно розвязане українською Промадю в США і Канаді. Це лиш один із численних прикладів, як Ювілят реагував на незавидну долю визначних учених у новозаселених країнах.

Сьогодні Др. Олександр Домбровський є одним із нечисленних визначних дослідників ранньої історії (протоісторії) Руси-України, який мимо несприятливих обставин українського наукового життя поза межами України, постійно збаґачує українську наукову скарбницю своїм творчим вкладом. Ювілят є також членом Американського Історичного Товариства.

Наукова праця

У своїй статті «З перспективи 25-ліття служби українській історичній науці» (*Український Історик*, т. I, ч. 2—3, стор. 33) Др. Олександр Домбровський уточнив провідні ідеї і напрямні його наукової творчості: «Головним тенором наших публікацій з ділянки ранньої історії України являється теза, що праїсторичний і ранньоісторичний процес східноєвропейського простору йшов у напрямї етнічної диференціяції, а не уніфікації, а антропогеографічні й геополітичні фактори — зовсім різні для півночі і для півдня, тобто пізнішої московської й української території — поглиблювали цей процес етнічної диференціяції в антропологічному (соматологічному й психологічному), культурному й політичному аспектах».

Тут треба підкреслити, що Ювілят належить до тих нечисленних виїмків серед українських дослідників, які досліджують український історичний (в даному випадку ранньоісторичний) процес на тлі й у контексті всесвітньої історії. Досконале знання грецької й латинської, а також інших мов дає йому можливість користуватися першоджерелами й багатою історичною літературою.

Ювілят присвятив багато часу для студій над Геродотовою Скицією, уточнюючи деякі питання з історичного, етнографічного й географічного матеріалу згаданого найстаршого опису земель України

з античної доби на основі джерельно-порівняльної аналізи з творами інших античних істориків, етнографів і географів. Тут треба згадати, що Др. Ол. Домбровський ще під час Другої світової війни виготовив власний переклад Скитії Геродота на українську мову, а також підготував вибір джерел до ранньої історії України з інших античних авторів, які в своїх творах писали про землі України та їх жителів. Рівночасно в тому часі й пізніше глибинно вивчає розвиток античної історіографії. Можна сказати, що досліді над скитами займають одно із основних питань у науковій творчості Ювілята, який під сучасну пору є одним із визначних знавців ранньої історії України. У своїх студіях над скитами наш історик критично досліджує суперечності між Геродотом (батьком історії) і з другої сторони Гіппократом (батьком медицини, а в тому й антропології) відносно опису скитів, а далі присвячує багато уваги культурі й лінгвістичним реманентам скитів, а головні сарматів. Треба було б лиш побажати, щоби в короткому часі опубліковано його український переклад Скитії Геродота з критичним коментарем, що значно збагатило б досліді над джерелами до ранньої історії України.

Окрему увагу присвячує Ювілят історії грецької колонізації античного Північного Причорномор'я й її культурному впливові на автохтонне, хліборобське населення земель України. Тут у першу чергу виринає питання економічних зв'язків грецького світа з хліборобами — автохтонами української території, які на думку нашого історика, відіграли основну ролу в протоісторичному процесі пра-русько-української етногенези в пов'язанні з дослідіми над прабатьківщиною слов'ян.

Ювілят присвятив особливу увагу проблемі періодизації й термінології ранньої історії України, а також питанню антропогеографії й геополітики земель України в античній добі. Осередньою віссю у даному циклі наукових зацікавлень Ювілята являється дослідження пра-русько-української етногенези й ранньоісторичних передумов виникнення Київської Русі. Численні праці, присвячені даній проблематиці, друкувалися у різних наукових виданнях та в різних мовах, включаючи *Аннали УВАН*, *Записки НТШ*, *Український Історик*, *Анлекта оо. Василіян*, *Наукові Записки УВУ* й інші. Останньою до тепер працею синтегічного характеру нашого історика є обширна розвідка н. т. «Ранньоісторичні передумови постання Київської Русі» (*Український Історик*, ч. 1—2, 1977), в якій Ювілят подає свій погляд на питання етногенези й раннього формування політично-державного організму Київської Русі, підкреслюючи значіння ранньоісторичного процесу для генези Київської Русі. В згаданій праці він пише: «Період формування соціо-культурно-етнічної ідентичності автохтонного населення земель України міг тривати десь від кінцевих фаз неоліту, отже точніше доби трипільської культури до генези Київської Русі, а їхні завершуючі етапи сягали ще далі. Цей період формування громадсько-політичної активності охоплював правдоподібно безпосередно перед-антську добу, часи політичного об'єднання антів і відтак, коли залишки розбитого в змаганнях з аварами

антського союзу, правдоподібно, почали концентруватися на території Середнього Подніпров'я, причиноючися до реалізування державної організації Київської Русі» (стор. 33).

У зв'язку з етногенезою історичних предків українського народу Ювілят подає орієнтаційну схему періодизації ранньої історії України, яка охоплює наступні періоди:

1. Кіммерійці й рання доба залізна та етнічно-переселенчі рухи на просторах Євразії.
2. Перші можливі літературні сліди східних протослов'ян — автохтонів української території, розквіт грецької колонізації та відомий в історії ранньо-іранський період Північного Причорномор'я — доба Геродотової «Скитії».
3. Змішування грецької культури з культурою автохтонного населення земель України та скито-сарматських племен (релятивний культурний синкретизм геллено-автохтонних, праукраїнських та пізноіранських, скито-сарматських елементів).
4. Переселення народів і його наслідки: упадок сарматів, туни розбивають готів і затрачують свою політичну силу, східні слов'яни входять на арену історії.
5. Анто-східнослов'янський період та ранній процес консолідації русько-українських племен, як ранньоісторичний вступ до появи Київської Русі.

(Ол. Домбровський, «До питання періодизації й термінології ранньої історії України», *Український Історик*, ч. 3—4, 1975).

Ол. Добровський розглядає питання періодизації й термінології ранньої історії України, як основні проблеми в його дослідженнях. До речі треба пригадати, що він розходиться у своїх поглядах на постання Київської Русі зі своїм молодшим колегою з Львівського університету, О. Прицаком і саме в біжучому числі «У. І.» друкуємо статтю Ювілята на дану тему. Погляд про виникнення Київської Русі виложив наш історик обширніше в попередньому випуску «Українського Історика», наголошуючи питання ранньоісторичних передумовин постання Київської Русі.

Питання етногенези українського народу набирає ще гострішої актуальності, коли візьмемо до уваги намагання сучасних советських істориків закріпити ідею «злиття народів» і виникнення т. зв. «советського народу» на основі їхніх поглядів, чи радше гіпотез про «спільність» доби Київської Русі для московського, українського й білоруського народів, звичайно, з наголошенням домінуючої ролі «старшого брата» — москалів. Саме тому Ювілят присвятив цілу низку своїх праць даній історіографічній проблематиці, викриваючи деякі мильні концепції підсоветських і інших істориків, що відносяться до кардинального питання у східноєвропейській медієвістиці — генези Київської Русі на тлі ранньоісторичних етапів розвитку південно-східноєвропейського протослов'янства.

Як уже сказано раніше, Ювілят не обмежувався до проблематики ранньої історії України. Його праці є присвячені також різним питанням із всесвітньої історії античної епохи (вибрані питання з історії Греції, проблематика грецької колонізації й культури, а зокрема історіографії, тощо). Окрему ділянку його зацікавлень становить античний Орієнт, зокрема антична семітологія у аспектах етнографічно-етнологічних, а в тому й фольклорних студій. Рівночасно він опрацьовує цілий ряд тем, пов'язаних із проблематикою Старозавітного канону, як ідеологічно-релігійною предтечою Новозавітного канону з його редакцією павлінізму та християнською духовістю зі спільним ідеологічно-конфесійним знаменником — монотеїзмом, базованим на Старозавітному месіанізмі й Новозавітній христології.

Крім того Ювілят присвятив свою увагу окремим питанням римської імперії (питання поділу римської імперії на західну й східну), генезі візантійської імперії та впливові її духовості й культури на сусідні суспільства. В питаннях візантійської духовості є підкреслене Ювілятом значіння органічного пов'язання з історією Церкви, на форумі якої відбувався довгими століттями духовий і політичний конфлікт між романським Окцидентом і візантійським Орієнтом.

Ювілят присвятив також свою увагу античній тематиці творчості Шевченка, Франка й Лесі Українки.

При цій нагоді треба згадати, що Ол. Домбровський був також консультантом при праці над першим атласом історії України, який має повнитися з рамени УІТ, а також над бібліографічним довідником до історії України.

Оце в коротких рисах була б силуетка нашого Ювілята, його трудилубивого життя й наукової діяльності. Рівночасно поміщуємо вибрану бібліографію публікацій Д-ра Ол. Домбровського, яка познакомиє читача з діянням його наукової творчості. Під кінець цієї невеличкої статті хочеться побажати Достойному Ювілятові кріпкого здоров'я і дальших творчих сил до наукової праці, а від колег істориків особливе побажання — опрацювання Ювілятом обширної синтези ранньої історії Русі-України та видання вже виготовленої до друку Геродотової *Скитії* в українському перекладі з обширним науковим коментарем.

Використані матеріали.

Архів У. І. Т. (Листування проф. Ярослава Пастернака).

Вісті УВАН, ч. 1. Нью-Йорк, 1970.

Олександр Домбровський, «З перспективи 25-ліття служби українській історичній науці», *Український Історик*, ч. 2—3, 1964.

Олександр Домбровський, «До історії Міського Архіву Львова», *Київ*, ч. 3, 1961.

Олександр Домбровський, «Семінар історії України при НТШ у тридцятих роках», *Український Історик*, ч. 1—2, 1973.

«Протестна акція проф. О. Домбровського в Метрополітан Музеї мала успіх», *Свобода*, ч. 127 (3 липня 1975).

Хроніка *Анналів* УВАН (дані про наукові доповіді Ювілята).

ДОДАТОК

Перший список друкованих праць О. Домбровського появився у *Вісті УВАН* ч. 1. 1970, стор. 68—72. Теперішній список начислює 141 бібліографічних одиниць і хронологічно охоплює роки 1937—1977 включно. Бібліографія складається з двох основних частин: 1. Праці в українській мові, 2. Праці в чужих мовах. Публікації подані в хронологічному порядку. Цей список не включає недруковані наукові праці Ювілята, публіцистичні статті, друковані перед і під час Другої світової війни і його белетристичні твори.

I.

Праці в українській мові

1. «Геродот і його твір» в Геродот із Галікарнасу, *Опис Скітій*. Переклав і пояснив Теофіль Коструба. Львів, 1937, стор. 3—31.
(Цей український переклад Геродотової *Скітій* Теофіля Коструби перевидав Василь Луців у 1968 році — *Стейт Каледж: В-во Життя і Школа*, 1968, стор. 104).
2. «В день української культури», *Краківські Вісті*, 8 і 9 грудня 1943, ч. 276—277.
3. «Причинок до праісторії України», *Чорноморський Збірник*, XI, Женева, 1947, стор. 65—67. (На правах рукопису).
4. «Антична Україна жде своїх співців», *Київ*, 1950, ч. 3, стор. 169—170.
5. «Землі України в античній літературі», *Київ*, 1951, ч. 1, стор. 46—48.
6. «Лінгвістичні реманенти античної України», *Київ*, 1951, ч. 5, стор. 233—236.
7. «Над свіжою могилою», *Свобода*, 21 березня 1951, ч. 66.
8. «Мистецтво античної України», *Київ*, 1952, ч. 1, стор. 38—43.
9. «Літературні елементи в Біблії», *Київ*, 1952, ч. 5—6, стор. 284—288.
10. «До антропології античної України», *Гомін України* (Торонто), 22 листопада 1952, ч. 47.
11. «Теофіль Коструба», *Свобода*, 1—2 квітня 1953, ч. 78—79.
12. «Почитання Книг Старого Заповіту в давніх жидів», *Віра й Культура* (Вінніпер), 1954, ч. 11, стор. 9—12.
13. «Есхатологія в євангеліях синоптиків», *Віра й Культура*, 1955, ч. 5, стор. 20—23.
14. «Від Закованого Прометея до Христос Пасхон», *Київ*, 1955, ч. 4, стор. 180—185.
15. «Пошта в античному світі», *Філателіст*, 1954, ч. 14, стор. 1—3.
16. «Переказ про Апостола Андрія на київських горах в історичному на- світленні», *Київ*, 1956, ч. 5, стор. 216—224.
17. «Audiatur et altera pars», *Свобода*, недільне видання, 9 листопада 1952, ч. 37.

18. «До історії взаємовідносин між українським і білоруським науковим світом», *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, vol. II, fasc. 3—4, p. 531—536 (Romaе, 1956).
19. «Вадим Щербаківський як історик», *Київ*, 1957, ч. 5, стор. 193—197.
20. «Відношення Івана Франка до проблеми античної історії», *Записки НТШ*, том 166 (1957), стор. 133—142.
21. «За правильний шлях української науки», *Київ*, 1958, ч. 1, стор. 33—37.
22. «Генеза візантійської духовості в історично-психологічному аспекті», *Логос*, том IX, ч. 1, стор. 34—42; ч. 2, стор. 99—102; ч. 3, стор. 179—184.
23. «Діяльність УВАН у ЗДА», *Київ*, 1959, ч. 1, стор. 32—35.
24. «Процес духовості античного жидівства», *Логос*, том X, ч. 1, стор. 37—42; ч. 2, стор. 119—125; ч. 3, стор. 196—200; ч. 4, стор. 264—267.
25. «Пам'яті М. О. Ветухова», *Свобода*, 13 серпня 1959, ч. 155.
26. «Прагенеза розколу Візантія — Рим», *Віра й Культура*, 1959, ч. 1, стор. 10—13 і 1960, ч. 7, стор. 13—16.
27. «Пам'яті А. С. Коцевалова», *Свобода*, 9 березня 1960, ч. 45.
28. «Міжнародний Конгрес Істориків», *Свобода*, 25 березня 1960, ч. 57.
29. «До історії львівського університету в 1939—1941 рр.», *Київ*, 1960, ч. 2, стор. 31—36.
30. «Від мозаїзму до павлінізму», *Логос*, том XI, 2, стор. 88—93; ч. 3, стор. 167—173.
31. Резюме з доповіді на тему: «Економічне значення античної України», виголошеної на П'ятій Науковій Конференції Українського Технічного Іституту 18 червня 1960, *Вісті*, Український Технічний Інститут в Нью-Йорку, ч. 9—10—11 (1958—1959—1960), стор. 12—13.
32. «Черговий етап в житті й діяльності УВАН у ЗДА», *Свобода*, 9 червня 1961, ч. 107.
33. «До історії Міського Архіву Львова», *Київ*, 1961, ч. 3, стор. 35—38.
34. «Павлінізм і євангелії», *Логос*, том XII, ч. 2, стор. 98—108.
35. Фолкльор в поемі «Мойсей» І. Франка, *Київ*, 1962, ч. 2—3, стор. 36—45.
36. «Підсумки З'їзду істориків», *Свобода*, 9 жовтня 1962, ч. 193.
37. «Євангелії під обстрілом критицизму», *Логос*, том XIII, ч. 3, стор. 164—180.
38. «25-ліття українського перекладу Геродотової *Скиїї*», *Свобода*, 7 березня 1963, ч. 43.
39. «Вплив ранньої грецької духовості на розвиток поняття античної України», *Записки НТШ* (Збірник на пошану З. Кузелі), том 169, стор. 336—344.
40. «Між Орієнтом і Окцидентом», *Київ*, 1963, ч. 1—2, стор. 44—48.
41. «Збірник на пошану Зенона Кузелі», *Свобода*, 12 вересня 1963, ч. 173.
42. «Ісус Назарянин на тлі своєї епохи», *Логос*, том XIV, ч. 4, стор. 243—267.
43. «Антична тематика в поетичній творчості Шевченка», *Записки НТШ*, том 176 (1962), стор. 68—76.
44. «До десятиліття Секції Античної Історії при УВАН», *Свобода*, 29 липня 1964, ч. 139.
45. «З перспективи 25-ліття служби українській історичній науці», *Український Історик*, 1964, ч. 2—3, стор. 32—35.
46. «Українське Історичне Товариство», *Свобода*, 30 грудня 1964, ч. 243.
47. «Актуальні постулати на відтинку української історичної науки», *Український Історик*, 1964, ч. 4, стор. 44—45.
48. «Антична тематика в Лесі Українки», *Київ*, 1963, ч. 5—6, стор. 7—20.

49. «Землі України в античній історіографії», *Новий Літопис* (Вінніпер), 1965 (ч. 15, квітень-червень), стор. 30—41.
50. «Історична схема Біблійної еkleзіології», *Логос*, том XVI, ч. 2, стор. 83—92.
51. «За нову схему підручників античної історії», *Український Історик*, 1965, ч. 1—2, стор. 68—71.
52. «Хто повинен відповідати за розп'яття Христа? До дискусії над юдаїзмом на II Ватиканському Вселенському Соборі», *Логос*, том XVI, ч. 4, стор. 257—264.
53. «Українська Вільна Академія Наук у США (1945—1950—1965)», *Український Історик*, 1965, ч. 3—4, стор. 5—10.
54. «Антинорманська теорія з перспективи ранньої історії України в М. Грушевського», *Український Історик*, 1966, ч. 1—2, стор. 52—61.
55. «Секція Античної Історії УВАН» (УВАН, Ювілейне Видання, 1945—1965, Нью-Йорк, 1967, стор. 33—35). Ця сама стаття була надрукована попередньо в — *Свобода*, 2 листопада 1966, ч. 204 (Літературний Додадок).
56. «Літературна композиція Геродотової Скитії», *Наукові Записки УВУ*, ч. 8 (Мюнхен, 1965—66), стор. 119—129.
57. «Автентичний документ чи фальсифікат», *Овід*, 1966, жовтень-грудень (Чікаго), стор. 29—32.
58. «За кращі умовини праці для УВАН», *Свобода*, 27 квітня 1967, ч. 76.
59. «Пам'яті І. Крип'якевича», *Свобода*, 16 травня 1967, ч. 88. (До того «Друкарський чортик» на стор. 3), *Свобода*, ч. 91.
60. «До історії української академічної гімназії у Львові», *Свобода*, 22 червня 1967, ч. 114.
61. «Вступне Слово», (УВАН, Ювілейне Видання, 1945—1965), Нью-Йорк, 1967, стор. 5—7.
62. «Рання історія України в ідеологічному навітленні советської історичної науки», *Український Історик*, 1967, ч. 1—2, стор. 38—51.
63. Поема «Мойсей» у світлі Біблійної символіки, *Записки НТШ*, том 182 (1967), стор. 133—147.
64. «Український Історик» (В п'яті роковини появи «Українського Історика»), *Свобода*, 28 лютого 1968, ч. 38.
65. «Даймо доказ історичного і національно-державницького діяння, Українське Історичне Товариство і «Український Історик» в потребі», *Америка*, 6 серпня 1968, ч. 149.
66. «Історичні мотиви Біблійної есхатології», *Логос*, том XIX, ч. 3, стор. 184—194.
67. Геродотова Скитія в Історії України-Руси М. Грушевського», *Український Історик*, 1968, ч. 1—4, стор. 60—68.
68. «До питання англійського перекладу Історії України-Руси М. Грушевського», *Український Історик*, 1968, ч. 1—4, стор. 138—141.
69. «До проблеми фолкльору Геродотової Скитії», *Записки НТШ*, том 177, стор. 207—216.
70. «Методологічні основи дослідів над ранньою історією України М. Грушевського», *Український Історик*, 1969, ч. 1—3, стор. 65—73.
71. «Ярослав Пастернак, яким я його знав», *Свобода*, 17 грудня 1969, ч. 230.
72. «Актуальні побажання „Українського Історика”», *Америка*, 16 грудня 1969, ч. 227.

73. (Рецензія) М. Чубатий, Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй. *Записки НТШ*, том 178 (Нью-Йорк—Париж, 1964), стор. 159. *Український Історик*, 1964, ч. 4, стор. 49—50.
74. (Рецензія) М. С. Думка, *Про медицину скифів* (історико-медичне дослідження), Київ, 1960, стор. 112. *Український Історик*, 1966, ч. 1—2, стор. 116—119.
75. «П'ятнадцятиліття Секції Античної Історії», *Вісті УВАН*, ч. 1, Нью-Йорк, 1970, стор. 47—49.
76. «З перспективи п'ятиріччя (Українське Історичне Товариство 1965—1970)», *Америка*, 5 травня 1970, ч. 80.
77. (Рецензія) А. П. Смирнов, Скифи, Москва, 1966, стор. 200. *Український Історик*, 1969, ч. 4 (24), стор. 117—119.
78. «Спопуляризуймо „Український Історик“», *Америка*, 16 грудня 1970, ч. 218.
79. «„Український Історичний Журнал“ і „Український Історик“», *Свобода*, (анг. вид.), 16 січня 1971, ч. 10.
80. «Критичні завваги І. Франка до „Історії“ М. Грушевського», *Український Історик*, 1970, ч. 1—3 (25—27), стор. 122—131.
81. «Важливий вклад до дослідів над історією української науки», *Свобода*, 14 травня 1971, ч. 90. (Літературний Додаток).
82. «Актуальні постулати христології колись і тепер», *Логос*, т. XXII, ч. 3, 1971, стор. 161—168.
83. (Рецензія) Rice Tamara Talbot, *The Scythians*, London, 1957, pag. 255. *Analecta OSBM*, (Romae, 1971), vol. VII (XIII), fasc. 1—4, pag. 439—442.
84. (Рецензія) о. Ісидор Нагаєвський, Стародавня Україна в світлі історичних пам'яток, Йорктон, 1961, стор. 216. *Analecta OSBM*, (Romae, 1971), vol. VII (XIII), fasc. 1—4, pag. 453—457.
85. (Рецензія) А. Р. Vlasto, *The Entry of the Slavs into Christendom. An Introduction to the Medieval History of the Slavs*. London: Cambridge University Press, 1970, 435 pp. — *Український Історик*, ч. 1—2 (29—30), 1971, стор. 113—116.
86. «Актуальні концепції в сучасній церковній історіографії», *Логос*, том XXII, ч. 4, 1971, стор. 273—283.
87. «Українське Академічне Видавництво — поважний осяг української науки», *Свобода*, 20 червня 1972, ч. 115.
88. «Північне Причорномор'я в грецькій логографії», *Український Історик*, ч. 3—4 (31—12), 1971, стор. 36—43.
89. «Декілька недрукованих листів проф. Ярослава Пастернака», *Український Історик*, ч. 3—4 (31—32), 1971, стор. 106—113.
90. «Пам'яті В. В. Міяковського», *Америка*, 19 вересня 1972, ч. 164.
91. «Загальна картина сучасного стану дослідів ранньої історії України» (резюме доповіді на Конференції Українського Історичного Товариства), *Український Історик*, ч. 1—2 (33—34), 1972, стор. 148—149.
92. «Десятилітній ювілей „Українського Історика“ (1963—1973)», *Америка*, 27 березня 1973, ч. 58.
93. «Пам'яті проф. Володимира Міяковського», *Свобода*, 13 квітня 1973, ч. 69.
94. (Рецензія) T. Sulimirski, *The Sarmatians*, New York-Washington, Praeger Publishers, 1970, 267 pp. *Український Історик*, ч. 3—4 (35—36), 1972, стор. 134—135.
95. «Семинар Історії України при НТШ у тридцятих роках», *Український Історик*, ч. 1—2 (37—38), 1973, стор. 119—129.

96. «„Український Історик” — Ювілят апелює!», *Український Голос* (Вінніпег), 15 серпня 1973.
97. «Грушевськіяна в „Українському Історикі»», *Український Історик*, ч. 3—4 (39—40), 1973, стор. 29—37.
98. «Релігійні вірування праукраїнських автохтонів», *Analecta OSBM*, vol. VIII, fasc. 1—4 (Romaе, 1973), pag. 241—253.
99. «На порозі нової декади», *Америка*, 25 червня 1974, ч. 118.
100. (Рецензія) Микола Аркас, Історія Північної Чорноморщини, том I, Від найдавніших часів до початків формування Київської Держави, Торонто, 1969, стор. 348. *Український Історик*, ч. 1—3 (41—43), 1974, стор. 220—222.
101. «Слово на слово до богослова», *Свобода*, 8 жовтня 1974, ч. 181, в рубриці «Голоси читачів».
102. «Пролегомена до Біблійної есхатології», *Логос*, т. XXV, ч. 3 (1974), стор. 161—174.
103. «До питання так зв. скитського мистецтва», *Свобода*, 16 травня 1975, ч. 94.
104. «До питання української історичної школи в діаспорі», *Український Історик*, ч. 4 (44), 1974, стор. 74—84.
105. «До історії української науки під час Другої світової війни», *Український Історик*, ч. 1—2 (45—46), 1975, стор. 100—113.
106. (Рецензія) Омелян Прицак, Чому Катедри Українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967—1973), Фонд Катедр Українознавства, Кембрідж, Масс. — Нью-Йорк, Н. Й. — 1973. *Український Історик*, ч. 1—2 (45—46), 1975, стор. 144—147.
107. «Тривалий осяг», *Свобода*, 23 грудня 1975, ч. 239.
108. «Між історичним матеріалізмом і ідеалізмом», *Логос*, том XXVII, ч. 2 (1976), стор. 108—130.
109. «До питання періодизації й термінології ранньої історії України», *Український Історик*, ч. 3—4 (47—48), 1975, стор. 5—21.
110. «Філософія історії в аспекті метафізики», *Логос*, т. XXVII, ч. 4 (1976), стор. 241—269.
111. «Філософія соціології в аспекті метафізики», *Логос*, т. XXVIII, ч. 2 (1977), стор. 89—112.
112. «До питання антропогеографії й геополітики території України в античній добі», *Український Історик*, ч. 1—4 (49—52), 1976, стор. 48—56.
113. (Рецензія) І. М. Гапусенко, Боротьба східних слов'ян за вихід до Чорного моря, Київ, Академія Наук Української РСР, Інститут Історії, Видавництво «Наукова Думка», 1966, стор. 150. *Український Історик*, ч. 1—4 (49—52), 1976, стор. 136—138.
114. «Ранньоісторичні передумови постання Київської Руси», *Український Історик*, ч. 1—2 (53—54), 1977, стор. 5—36.
115. «Замітки до праці О. Прицака про „Походження Русі»», *Український Історик*, ч. 3—4 (55—56), 1977.
116. «Геродотова Скитія у світлі палео-соціологічних дослідів», *Науковий Збірник УВАН* (На пошану Ол. П. Оглоблина). Нью-Йорк, 1977.
117. «Циклічний стиль історичного процесу», *Логос*, т. XXVIII, ч. 4, 1977.

II.

Праці в чужих мовах

118. Prehistory of Ukraine and Russian Historiography, *The Ukrainian Quarterly*, vol. V, 1949, pag. 356—359.
119. The Economic Relations of Ukraine and the Ancient world, *The Ukrainian Quarterly*, vol. VI, 1950, pag. 352—358.
120. The Struggle with East-European space, *The Ukrainian Quarterly*, vol. VIII, 1952, pag. 73—79.
121. The General Characteristics of the Scythia of Herodotus, *Proceedings, Shevchenko Scientific Society, Historical-Philosophical Section*, vol. I, New York—Paris, 1951, pag. 48—51.
122. The Spiritual Trend of Ukraine in Antiquity, *Proceedings*, (ibidem), pag. 52—55.
123. The Genesis of the Geographical Notion of Scythia in the Ancient World, *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.*, vol. V, № 2, 3 (16—17), (1956), pag. 1178—1187.
124. Quaedam ad historiam vitae religiosae in Ucraina, De conceptu sebomenoi Teon hipsiston eiusque interpretatione, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, vol. III (IX) — fasc. 1—2 (Romae, 1958), pag. 225—231.
125. The Ideological Foundation of the "Bolshevik ethic", *Ukrainian Review*, № 7 (Munich, 1959), Institute for the Study of the USSR, pag. 22—36.
126. Сорокалетие научной деятельности проф. А. С. Коцевалова, *Вестник Института по изучению СССР*, 1959, № 2 (30), стор. 135—139.
127. A few Examples of Analogy in the Ancient Ukrainian and Judaic Cultures, *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.*, vol. VII, № 1, 2 (23—24), (1959), pag. 1531—1541.
128. К изучению англйчной истории в СССР, *Вестник Института по изучению СССР*, 1959, № 3 (31), стор. 72—84.
129. Zum Studium der Antike in der UdSSR, *Sowjet Studien*, (Institut zur Erforschung der UdSSR), № 8 (München, 1960), S. 91—104.
130. Ранневизантийская история в освещении советской науки, *Вестник Института по изучению СССР*, 1960, № 2 (34), стор. 47—61.
131. Andriy Kotsevalov, *The Annals of the Ukrainian Academy*, vol. VIII, № 1, 2 (25—26), (1960), pag. 219—224.
132. Soviet Historians on Christianity and its Antecedents, *Religion in the USSR*, Munich, 1960, pag. 219—225.
133. Problema cimmerico alla luce dei libri del Vecchio Testamento, delle iscrizioni e di Erodoto, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni*, vol. III (IX), fasc. 3—4 (Romae, 1960), pag. 476—488.
134. Bereicherung der Forschungen über die Frühgeschichte der Ukraine durch Muchajlo Serhijovuč Hruševs'kuj, *Наукові Записки (УВУ)*, ч. 3 (Мюнхен, 1959), стор. 49—56.
135. Zur Interpretation der Geschichte der antiken Philosophie in der gegenwärtigen Sowjetwissenschaft, *Sowjet Studien* (Institut zur Erforschung der UdSSR), № 13 (München, 1962), S. 91—111. (Праця написана при частинній співпраці Y. Valensky).
136. Herodotus and Hippocrates on the Anthropology of the Scythians, *The Annals of the Ukrainian Academy*, vol. X, № 1, 2 (29—30), (1962—1963), pag. 85—91.

